

Houd altijd Ithaka in gedachten

Over de grenzen van de Odyssee

Cor Geljon

'Zing van de man van duizend listen, Muze' roept Homerus aan het begin van de Odyssee en de muze heeft het niet bij die ene keer gelaten. Tot op heden kunnen we overal sporen van de held terugvinden. Het verhaal is door alle eeuwen heen de inspiratiebron geweest voor talloze kunstenaars en de verkoop van vertalingen en bewerkingen beleeft de laatste jaren een hoogtepunt. Odysseus kan het kennelijk na al die tijd nog steeds opnemen tegen nieuwlichters als James Bond of de space-men van andere planeten. Reden genoeg om deze listige held niet uit het oog te verliezen bij het literatuuronderwijs.

W

aar gaat het verhaal ook weer over? Odysseus heeft al vele jaren geleden zijn vrouw Penelope achtergelaten om Troje te veroveren. Na een tienjarig beleg en de overwinning met behulp van het houten paard begint zijn avontuurlijke zwerftocht over woeste zeeën, langs vreemde eilanden met angst-aanjagende monsters en verleidelijke vrouwen. Thuis op Ithaka wacht zijn vrouw Penelope. Ze weet niet of hij ooit zal terugkomen, maar ze blijft hem trouw, ondanks de vele vrijers die met haar willen trouwen. Ze zegt hen dat ze een keuze zal maken zodra het lijkkleed dat ze aan het weven is, gereed is. Maar ze verzint een list en iedere nacht haalt ze een stuk van het kleed uit zodat het kleed nooit afkomt. Haar zoon Telemachos is inmiddels volwassen geworden. Hij ergert zich aan de vrijers en besluit de vader die hij eigenlijk nooit gekend heeft te gaan zoeken. Na een reis van vele jaren keert Odysseus terug op Ithaka. Hij doodt de vrijers en herenigt zich met zijn vrouw.

De Odyssee is een ideaal uitgangspunt voor een vakoverstijgend lespakket, omdat je vertrekt vanuit de bakermat van de Europese cultuur en dan zeer veel kanten op kunt. De thematiek is tijdloos en het boek bevat alle ingrediënten die een verhaal boeiend maken: een avontuurlijke zwerftocht, liefde, trouw, het zoeken van de zoon naar de vader, de onoverwinnelijke held en de ontsnapping door list. De schitterende vertaling van Imme Dros maakt het verhaal ook voor de gemiddelde lezer zeer toegankelijk en de bewerking voor de jeugd van Evert Hartman heeft inmiddels al vele duizenden gezinnen bereikt.

BENADERINGSWIJZEN

Er zijn verschillende manieren om een dergelijk verhaal in de klas aan de orde te stellen. Natuurlijk zijn ze nooit scherp te scheiden en dat zou ook niet goed zijn; het gaat meer om het accent dat de benaderingswijze krijgt. De voornaamste benaderingen worden hieronder beschreven.

Het verhaal als genre

De Odyssee is uitgangspunt voor een behandeling van zwerfverhalen door de eeuwen heen: *Sindbad*, *Brandaan*, *Gulliver* en *Robinson Crusoe*, maar ook de moderne reisverhalen. Voor Nederland denk je dan al gauw aan Nootboom of Slauerhoff, maar in iedere taal zijn talloze voorbeelden te vinden. Daarnaast kan men aandacht besteden aan het moderne Odysseeverhaal, de symbolische zoektocht van de mens naar zijn verleden of zijn bestemming, zoals de roman *Het grote verlangen* van Marcel Möring uit 1992, waarin een zoon op zoek gaat naar de hem onbekende toedracht van het ongeluk waarbij hij zijn beide ouders verloor.

Cultuurhistorische benadering

De Odyssee dient als basisverhaal om met de klas te praten over mythen, sagen, legenden en de rol van de Griekse godenwereld in de literatuur. Daarbij komt ook het ontstaan van het verhaal en de figuur van Homerus aan de orde en we vragen ons af wat het verhaal te melden heeft en welke thema's worden aangesneden.

Actualiserende benadering

De thema's en situaties worden naar het heden van de leerlingen getransponeerd: wat kunnen zij er nu nog mee? Welke personages, gebeurtenissen, conflicten en thema's zijn voor ons nog steeds herkenbaar en wat kunnen wij er van leren?

Vergelijkende benadering

In deze benadering ligt het accent op de receptie van (een gedeelte van) het verhaal in latere eeuwen en de vraag is op welke wijze de kunstenaar het verhaal of motieven en elementen daaruit heeft verwerkt. De leerlingen vergelijken het werk met de bron en zoeken naar overeenkomsten en de verschillen.

Thematische benadering

Thema's als liefde, trouw of heldendom zijn van alle tijden en de leerlingen gaan na hoe

hedendaagse schrijvers deze thema's behandelen. De directe relatie met de Odyssee hoeft niet altijd aanwezig te zijn.

DE DRIESLAG TEKST – LEERLING – RECEPTIE

Enkele jaren geleden is in Zeeland op een aantal middelbare scholen een Odyssee-project uitgevoerd, waarbij men had gekozen voor een thematische aanpak. De thema's waren de held, trouw, liefde, zwerven en list en ontsnapping. In de eerste lessen werd de cultuurhistorische basis gelegd voor het project. De leerlingen lezen het boek en verdiepten zich in het ontstaan van het verhaal, de figuur van Homerus en de rol van de Griekse godenwereld in de literatuur. Daarbij vroegen ze zich af wat het verhaal hen nog te zeggen had en welke herkenbare thema's aan de orde kwamen. Vervolgens kozen ze voor een of meer thema's. Ieder thema werd vanuit drie perspectieven benaderd, te weten (a) wat betekent het thema voor de leerling, (b) wat is de betekenis van het thema binnen het kader van de Odyssee, en (c) hoe komt het thema terug in de moderne literatuur, de beeldende kunst en de film?

Een dergelijke opzet biedt een bruikbaar scenario voor ieder die op een vakoverstijgende manier iets met klassieke verhalen in de klas wil gaan doen. Je kunt kiezen voor één verhaal, bijvoorbeeld het bijzonder spannende verhaal van de eenogige wrede cycloop, aan wie onze held en zijn mannen dankzij een schrandere list weten te ontsnappen. Bij meer tijd kun je ook opteren voor enkele verhalen die min of meer een onderlinge samenhang vertonen, zoals de verhalen over de vrouwen die Odysseus tijdens zijn reizen ontmoet of de verhalen die zich afspelen op Ithaka, waar Penelope twintig jaar zit te wachten op haar man. De verhalen moeten dan wel in de context van

de hele Odyssee geplaatst worden. Een korte inhoud van het totale verhaal is voldoende gebleken om een of meer verhalen zelfstandig te behandelen.

Het scenario voor een les(senreeks) bestaat dan uit de volgende onderdelen:

- de leerlingen lezen een of meer verhalen;
- de leerlingen reflecteren op het verhaal en beschrijven hun receptie;
- de leerlingen vergelijken hun receptie met die van kunstenaars.

REFLECTIE EN RECEPTIE DOOR DE LEERLING

Na het lezen van het verhaal is de startvraag: 'Wat vind je van dit verhaal en hoe is jouw receptie van deze figuur, deze gebeurtenis of die relatie?' Het gaat zowel om interpretatie, esthetische waardering als de persoonlijke relatie tot het verhaal, bijvoorbeeld een moreel oordeel. Leerlingen vinden dat vaak lastig of ze blijven steken vage bewoordingen. Het vastleggen van meningen en ervaringen wordt sterk vereenvoudigd door gebruik te maken van semantische schalen. De leerlingen plaatsen achter een aantal gegeven eigenschappen, oordelen of waarderingen een cijfer dat aangeeft in hoeverre ze met dat item eens zijn. Een voorbeeld:

In hoeverre zijn de volgende eigenschappen volgens jou van toepassing op Odysseus?

[1=totaal niet, 2=in zeer geringe mate van toepassing, 3=ik weet het niet, 4=van toepassing, 5=in hoge mate van toepassing]

aardig, moedig, betrouwbaar, intelligent, zelfvertrouwen, gevoelig, sympathiek, brutaal, gewelddadig, leugenachtig, eerlijk, optimistisch, onbeschoft, origineel, egoïstisch, kinderachtig, onzeker, heldhaftig, edel, onbaatzuchtig, creatief, superieur, meedogenloos, wreed.

Vergelijking van de scores in groepjes levert altijd een levendige discussie op die het verschil in receptie duidelijk blootlegt.

Al lezend blijken er nogal wat aspecten van het verhaal te zijn waar lezers van nu hun vraagtekens bij kunnen zetten. Wie bijvoorbeeld het aspect 'trouw' ter discussie stelt, komt al snel op een aantal interessante vragen. Telemachos is trouw aan zijn ouders en de zaak van zijn land. Hij gaat orde op

zaken stellen in zijn land, bindt de strijd aan met de vrijers die zijn moeder belagen en gaat op zoek naar zijn vader die hij in twintig jaar niet heeft gezien. Maar zijn dat edele voornemens of is het in wezen eigenbelang? Odysseus is trouw aan de eer van zijn stand en zijn volk: hij neemt deel aan de vergeldingsoorlog tegen Troje. Of is hij gewoon een avonturier? De held blijft zijn vrouw trouw, immers hij blijft tijdens zijn omzwervingen altijd aan haar denken. Maar

hoe zit het dan met die vriendinnen? Ook Penelope blijft haar man trouw. Ze weet niet of hij ooit zal terugkeren, maar ze wacht op hem en om de vrijers te misleiden, weeft zij overdag een lijkwade, die ze 's nachts weer uithaalt. Zolang het kled niet af is, zullen de vrijers haar met rust laten. Of is het zelfbescherming?

De slotvraag is dan: is trouw voor de oude Grieken toch iets anders dan voor ons of betekent het eigenlijk precies hetzelfde? Om die vraag te beantwoorden zullen de leerlingen eerst voor zichzelf vast moeten stellen wat zij onder dat begrip verstaan. In de Odyssee gaat het vooral om trouw aan een gegeven woord, trouw aan een ideaal en trouw aan een vriend of geliefde. De leerlingen maken per persoon een lijst op van dergelijke situaties in het dagelijks leven en geven aan wat ze ervan vinden: gaat het om onbaatzuchtige trouw of om iets anders?

DE ODYSSEE IN DE KUNSTEN

BEELDDE KUNST

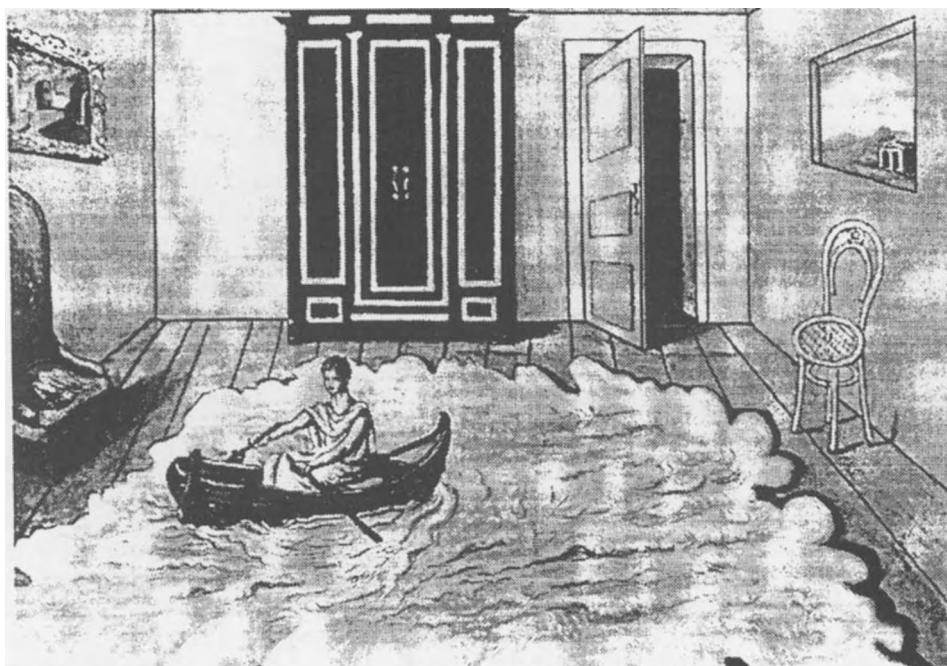
De verhalen uit de Odyssee zijn zowel op oude Griekse vazen als op een groot aantal schilderijen terug te vinden en als we het over eigentijdse helden hebben, leveren reclameposters en krantenadvertenties een overstelpende hoeveelheid visueel materiaal ter vergelijking. Caroline Fisser heeft in diverse publicaties laten zien hoe je aan de hand van de receptie van figuren uit de Odyssee in de schilderkunst een boeiend overzicht kunt geven van de kunstgeschiedenis van de renaissance tot en met het postmodernisme (o.a. Fisser 1995). Het gaat daarbij niet alleen om de periodespecifieke kenmerken, maar bijvoorbeeld ook om de wisselende visie op de vrouw die al die jaren op haar zwervende echtgenoot blijft wachten. Penelope verandert van een slimme, trouwe, zelfbewuste vrouw via een verdrietige vrouw

en moeder tot het prototype van de wachtende. Ook de schilderijen waarin de ontmoetingen van Odysseus met de verschillende vrouwen wordt afgebeeld, bieden vele mogelijkheden tot interessante zelfstudieopdrachten, omdat veel schilders graag moraliseren of allegoriseren. De ontmoeting met Nausikaa symboliseert dan bijvoorbeeld de gastvrijheid, die met Athene de spaarzaamheid en voorzichtigheid en in de relatie Odysseus en Kirke is de mannelijke partner een voorbeeld van de verstandige, deugdzaam held die de kwade krachten overwint.

Soortgelijke opdrachten gelden voor de figuur van Odysseus. Hoe zou je zelf de held willen afbeelden en wat is de visie van de kunstenaar? De leerlingen ontdekken de verschillen tussen de stoere krijgers van Jordaens (circa 1635), Johann H. Füssli (18e eeuw) of Petrus von Cornelius (1803). Een schril contrast vormt dan de anti-held van Giorgio de Chirico (1968) die Odysseus uitbeeldt in een bootje op een plas water in zijn eigen kamer. Deze held heeft de reis en zijn avonturen beleefd binnen de muren van zijn huis, immers de mooiste avonturen beleef je in je fantasie.

In diverse kunstboeken over klassieke figuren, die voor weinig geld bij ramsj-zaken als 'de Slegte' te koop zijn, staan dergelijke schilderijen afgebeeld. Wie van de reproducties een transparant-sheet of dia maakt of desnoods een gewone zwart-witkopie, heeft kant en klaar materiaal voor een les, met de volgende opzet:

- de leerlingen noteren hun interpretatie van de gelezen episode en de daarin optredende personages;
- ze beschrijven hoe zij die episode zelf zouden uitbeelden en waarom;
- ze bespreken in groepjes de resultaten;
- ze vergelijken hun ideeën met de reproductie en gaan na wat de schilder heeft willen zeggen.

Giorgio de Chirico, *De terugkeer van Odysseus*. 1968

PODIUMKUNSTEN, FILM EN MUZIEK

Odysseus heeft ook theatermakers geïnspireerd. In veel toneelstukken zijn motieven te herkennen en vaak werd het verhaal in verschillende interpretaties op de bühne gespeeld of gedanst. Wie de programma's van de schouwburgen goed in de gaten houdt, ontdekt dat er eigenlijk voortdurend mogelijkheden zijn om voorstellingen bij het project betrekken. Zo vond in de eerste helft van augustus 1996 op een drijvend podium in een dok aan het Amsterdamse Y een dansvoorstelling plaats van *Odyssey, she once was a true love of mine* van choreografe Beppie Blankert op muziek van Louis Andriessen. In deze voorstelling gaat het over de ontmoeting van de held met de vrouwen met wie hij op zijn zwerftocht een relatie heeft: Kalypso, Kirke en Nausikaä. De verschillen tussen de drie vrouwen worden gekarakteriseerd in de muziek en de dans. Een koor van vier vrouwen dat in een soort

rituele processie voortschrijdt, bezingt de gebeurtenissen als een verteller.

Jacqueline Oskamp schreef over deze voorstelling in de *Volkskrant*: "*Odyssey gaat niet zozeer over het verlangen naar het onbereikbare, zoals het programmaboekje stelt, alswel over de onverenigbaarheid van meerdere verlangens. Ook is het de vraag of het stuk gaat over het gevoelsleven van Odysseus of over het verlangen van de drie vrouwen. Vooral door de toevoeging van de figuur van Molly Bloom uit Joyce's 'Ulysses' lijkt het verlangen vooral vanuit het perspectief van de vrouw benaderd te worden. Dit idee wordt ook bevestigd door de manier waarop Odysseus met onhandige grote passen en molenwiellende armen over het toneel snelt: een speelbal in de handen van hogere krachten.*" Dit soort recensies levert op zich al bruikbaar materiaal voor een les over de mogelijkheden voor theatrale verwerkingen van het verhaal.

Fragmenten uit een oude Engelstalige verfilming komen voor op een videoband van de Nederlandse Onderwijs Televisie (NOT). De film maakt een zeer gedateerde indruk, maar juist daardoor is het wel leuk om te kijken hoe de regisseur met primitieve middelen het verhaal verbeeldt. Maar er bestaat ook een zeer recente versie. In januari 1998 is een moderne verfilming van Andrei Konchalovsky uitgezonden op de Nederlandse televisie, dus deze zal ongetwijfeld ergens te verkrijgen zijn. Afgezien van de boeiende computer-gegenereerde effecten is het ook interessant om te zien hoe het verhaal is aangepast aan de smaak van de huidige kijker.

Maar het zwerfmotief komt terug in veel films. Ik noem slechts *Zoeken naar Eileen* van Rudolf van den Berg, *Sans toi ni loi* van Agnes Varda en *Stranger than paradise* van Jim Jarmusch. Penelope staat model voor veel 'ondanks alles trouwe' echtgenotes en de moderne onverschrokken listige filmheld is soms niet anders dan een Odysseus in eigentijdse outfit.

Tenslotte muziek. De opera *Il ritorno d'Ulisse in patria* van Monteverdi is voor de muzikale kant de meest voor de hand liggende keus. In de popmuziek en in Franse chansons komen veel teksten met het zwerfmotief voor en het Odysseus-Penelope thema is in een groot aantal song-

teksten terug te vinden. Wie leerlingen vraagt cd's mee te nemen, krijgt ongetwijfeld veel meer op de cd-speler dan het overbekende *No more heroes anymore*. Kortom: materiaal genoeg. Creatieve leerlingen kunnen in een slotpresentatie delen van het verhaal muzikaal illustreren.

LITERATUUR

Er zijn in de moderne literatuur zonder veel moeite parallellen te trekken tussen de buitenechtelijke relaties van de personages en de amoureuze excursies van Odysseus. Maar het kan ook directer. Er zijn tamelijk veel gedichten geschreven waarin thema's of gebeurtenissen uit de Odyssee verwerkt zijn of het hoofdthema vormen en het is interessant om te zien wat de dichter met het basismateriaal doet. Schrijft hij in de geest van Homerus, actualiseert hij, interpreteert hij en wat voegt hij toe? En in hoeverre is het noodzakelijk het verhaal te kennen om het gedicht beter te begrijpen?

Een goed voorbeeld is de reeks gedichten over Penelope in de bundels *Ik zoek het hier* en *Paviljoenen* van Willem Jan Otten. In het gedicht 'Penelope's slotsom' toont ze haar man bij zijn terugkomst de lijkwade waarop ze zijn heldendaden weefde en ze eindigt dan:

Vind je het mooi? Nee, het is af.
Ik raak het nooit meer aan. Alleen
toen je schim was wilde ik weven.
wat mok je nou? Nee, werkelijk niet,

op mijn getouw geen apotheose.
All right, noem het wraakzuchtig
Jouw einde speelt hier, buiten
beeld, door niemand bekeken,

kom. Ik wil nu met je naar bed.

(Uit: *Ik zoek het hier*)

Voor de Griekse dichter K.P. Kaváfis is de reis van Odysseus de levensreis: geniet ervan, als je thuiskomt betekent dat het eind van je leven.

Als je op je tocht naar Ithaka vertrekt,
smeeke dat je weg heel lang mag zijn,
vol avonturen, vol gevaren
(..)
Houd altijd Ithaka in je gedachten
Daar aan te komen dat is je bestemming
Maar overhaast de reis volstrekt niet
Beter dat die vele jaren duren zal
en dat, je oud al, landen zult op het eiland
rijk met alles wat je onderweg hebt gewonnen,
niet verwachgend dat Ithaka je rijkdom geven zal
Ithaka gaf je de mooie reis
Zonder dat eiland was je niet op weg gegaan
Verder heeft het je niets meer te geven.

(Uit: *Ithaka 1911. Vertaling G.H. Blanken*)

Een postmoderne visie is te vinden in de roman *Een heel gewoon huwelijk – Odysseus en Penelope* van de Oostenrijkse schrijfster Inge Merkel. Zij herschrijft de Odyssee vanuit het perspectief van Penelope en dat geeft een verrassende ironische (feministische) visie op de klassieke held. Haar verhaal begint met de ontmoeting

van de gelieven en stopt niet bij de thuiskomst van de dappere echtgenoot, maar loopt door tot na zijn dood die Penelope bevrijd verder laat leven. In het hier volgende fragment vertelt de held na zijn thuiskomst aan Penelope over zijn bezoek aan de grot van de cycloop. Zij zegt, dat hij gedreven werd door nieuwsgierigheid.

Toen draaide Odysseus zich weer naar haar om met nog steeds een norse uitdrukking op zijn gezicht: 'Nieuwsgierigheid, zeg je, nieuwsgierigheid, dat klinkt naar vrouwengezwam bij weefgetouw en spinrokken. Weetgierigheid is het woord. Ik wilde weten. (...)' (Penelope antwoordt dan:) 'Zo heb ik dat nog nooit bekeken. Maar natuurlijk heb je gelijk: nieuwsgierigheid en weetgierigheid! Ik moet dat onthouden! Als ik de deksel licht van vreemde pannen, is dat nieuwsgierigheid; als jij binnendringt in vreemde spelonken is dat weetgierigheid, en bovendien is daar moed voor nodig'. 'Drijf je nu de spot met mij?' zei Odysseus terwijl hij Penelope strak aankeek. 'Hoe kun je nu denken dat ik de spot met jou drijf, ik met mijn

bekrompen hersens' antwoordde ze ernstig, 'ik probeer alleen maar mezelf goed aan het verstand te brengen hoe groot het verschil is tussen nieuwsgierigheid en weetgierigheid, en dat deed ik, ik geef het toe, met ietwat dwaze doch concrete voorbeelden. Immers ik weet van Telemachos – toen hij nog klein was – dat al bij het kleine mannetje de weetgierigheid zeer sterk ontwikkeld is, en wel heel speciaal indien het gaat om hopen en gaten, van welke aard dan ook, waarvan ze er niet één onverkend kunnen laten. Vaak genoeg moesten we, ik of Euryclea, hem uit zo'n gat sleuren waarin hij vastzat, om maar te zwijgen hoe smerig hij soms thuiskwam en ons dan geweldige dingen vertelde die hij ergens in een rotsspelonk bij het strand gezien beweerde te hebben. Het kruipen in gaten lijkt jullie in het bloed te zitten, jullie mannen. Ik bedoel natuurlijk vanwege de weetgierigheid die deze gaten bij jullie oproepen.

(Uit: Merkel 1993)

In de moderne literatuur lijkt het nauwelijks meer te gaan om helden als de onze; de anti-held is populairder. Maar zwerfverhalen worden nog steeds geschreven en er zijn ook 'odysees' waarin de reiziger zijn huis niet verlaat. Het directe verband met de Odyssee hoeft niet altijd aanwijsbaar te zijn, maar het aardigste is het natuurlijk als patronen uit het oude verhaal terug te vinden zijn. Met name hier kan een project een vakoverstijgend karakter krijgen, omdat we in de literatuur van verschillende talen gaan zoeken naar de verwerking van de thema's. Met betrekking tot het thema 'trouw' valt bijvoorbeeld te denken aan *The cement garden* van Ian Mc Ewan, *The chosen* van Chaim Potok, *Le petit prince* van Antoine de Saint-Exupéry, *Le grand Meaulnes* van François Sureau, *Wir sind Utopia* van Paco Hernades en *Friederich und Friederike* van Max von der Grün.

VERGELIJKING VAN PASSAGES

Een andere mogelijkheid is passages uit een zeer tekstgetrouwe vertaling inhoudelijk en verteltechnisch te vergelijken met overeenkomstige passages in moderne bewerkingen. Een leuk resultaat geeft de vergelijking de dicht bij het origineel blijvende vertaling van Imme Dros (Dros 1991) en de bewerking tot jeugdboek van Evert Hartman (Hartman 1993). Een voorbeeld uit het verhaal over de Cycloop, ook wel gespeld als Kykloop. Odysseus is op het eiland der Cyclopen een grot binnengedrongen. Als de eenogige Cycloop thuiskomt, weigert hij ze een vrije aftocht en doodt enkele mannen. Odysseus verzint een list. Hij voert de Cycloop dronken en steekt hem een oog uit. Als de reus de volgende morgen zijn rammen uit de grot laat, hebben de mannen zich onder de beesten gebonden en weten op die manier te ontsnappen.

Wat een welkom kregen we van de
mannen, wij die maar net aan de dood ontkomen waren.
Over de doden wilden ze meteen al klagen,
maar ik stopte die tranenvloed door mijn voorhoofd te fronsen
en gaf bevel de dieren met hun mooie vachten
als de bliksem in te laden en zee te kiezen.
Zij kwamen snel aan boord, ze zochten hun plaatsen bij de dollen.

(Uit: Dros 1994, p. 157)

Odysseus' schip lag nog op dezelfde plaats en toen zijn mannen hen met de kudde
zagen aankomen schreeuwden ze opgetogen.
'Bij Zeus, waar bleven jullie? Wij hebben de Kyklopen gezien, eenogige monsters!
En toen...' ze stopten abrupt en vroegen verbaasd: 'Zijn jullie maar met z'n zevenen?
Waar zijn de anderen?'
'Opgegeten door een Kykloop', antwoordde Odysseus kort.
'Opgegeten...!?' Hun monden vielen open van verbijstering. Toen staken ze hun
handen omhoog en barstten uit in gejammer.
'Koppen dicht!' snauwde Odysseus hen toe. 'Wil je dat dat monster ons hoort en ver-
trapt? Breng die schapen aan boord vlug!'
Ze gehoorzaamden, angstig en nerveus.

(Uit: Hartman 1993, p. 44)

De leerlingen krijgen de opdracht te zoeken naar de verschillen en de effecten van die verschillen. Je zou ze bijvoorbeeld de emotiewoorden kunnen laten onderstrepen en vragen te kijken naar de rol van de verteller. Het vertelperspectief is bij Hartman veranderd, waardoor de makers een grotere rol krijgen, de dialogen verlevendigen het verhaal en werken identificatie in de hand en ook het grotere aantal emotiewoorden versterkt de betrokkenheid van de lezer. Bij Homerus/Dros zijn de makers enthousiast en verdrietig; bij Hartman blij, verbaasd, verbijsterd, verdrietig, angstig en nerveus. In andere passages zijn ook inhoudelijke verschillen te constateren.

CREATIEVE OPDRACHTEN

De verhalen lenen zich vaak uitstekend voor creatieve verwerkingsopdrachten:

Herschrijven

In navolging van Tournier die *Robinson Crusoë* herschreef vanuit het perspectief van Vrijdag, kunnen de leerlingen een verhaal herschrijven vanuit het perspectief van een van andere personages.

Tribunaal

Twee groepen bereiden zich voor op een tribunaal over het gedrag van Odysseus bij

verschillende gebeurtenissen. Is Odysseus de eretitel 'held' thans nog wel waardig? Een groep bereidt de aanklacht voor, de andere de verdediging. Een of meer vertegenwoordigers van elke groep nemen zitting in het tribunaal.

Interview

Een van de leerlingen identificeert zich met Odysseus. De anderen stellen (harde) vragen op en interviewen de held. Neem het interview op cassetteband op en bespreek het na.

Hoorspel

Maak van een van de verhalen een hoorspel. Welke muziek zou geschikt zijn om het spel in te leiden en te ondersteunen?

Illustratie

Illustreer een verhaal met foto's van de belangrijkste momenten die je met enkele medeleerlingen in scène zet. Bespreek ze na met de andere leerlingen uit de klas.

rechts voorhanden is. Bovendien biedt de verwerking van de Odyssee veel mogelijkheden tot zelfstandig onderzoek door de leerlingen, waarbij de persoonlijke reflectie bijna als vanzelf aan de orde komt: wat vind ik er zelf van en wat betekent het voor mij?

Wie eenmaal enthousiast geraakt is voor een klassiek verhaal als kern van een vakoverstijgende lessenreeks, hoeft het niet bij dit verhaal te laten. Imme Dros heeft meer verhalen uit de klassieke oudheid toegankelijk gemaakt in de bundel *De macht van de liefde*. Hierin komen verhalen voor zoals dat van Pygmalion die verliefd werd op zijn spiegelbeeld, en het verhaal over Orfeus die toch omkeek toen hij zijn vrouw uit de onderwereld weghaalde, en over Helena om wie de Trojaanse oorlog werd gevoerd. Stuk voor stuk verhalen die op velerlei manieren terugkomen in de beeldende kunst, de muziek, de film en het theater.

Ik ben er van overtuigd dat klassieke verhalen een stevige en nuttige basis zijn voor een project op het gebied van de literaire en kunstzinnige vorming. Een dergelijke opzet doet aanvankelijk een sterk beroep op de vindingrijkheid van de docent en veronderstelt bovendien de bereidheid tot samenwerking met anderen, maar het zal uiteindelijk veel winst opleveren voor leerling en leraar.

SLOT

De hierboven beschreven mogelijkheden geven slechts een indruk van de grote hoeveelheid inspirerend materiaal dat links en

Cor Geljon
Vrije Universiteit Amsterdam
DeBoelelaan 1115
NL-1081 HV Amsterdam

Bibliografie

Dros, I.: *Odysseus – Een man van verhalen*. Amsterdam, 1994. [jeugdboek]

Dros, I.: *De macht van de liefde*. Amsterdam: Querido, 1997.

Fisser, C. & C. Geljon: Homerus, Hartman en de Held. *Tsijp*, dec. 1994, p. 71-80.

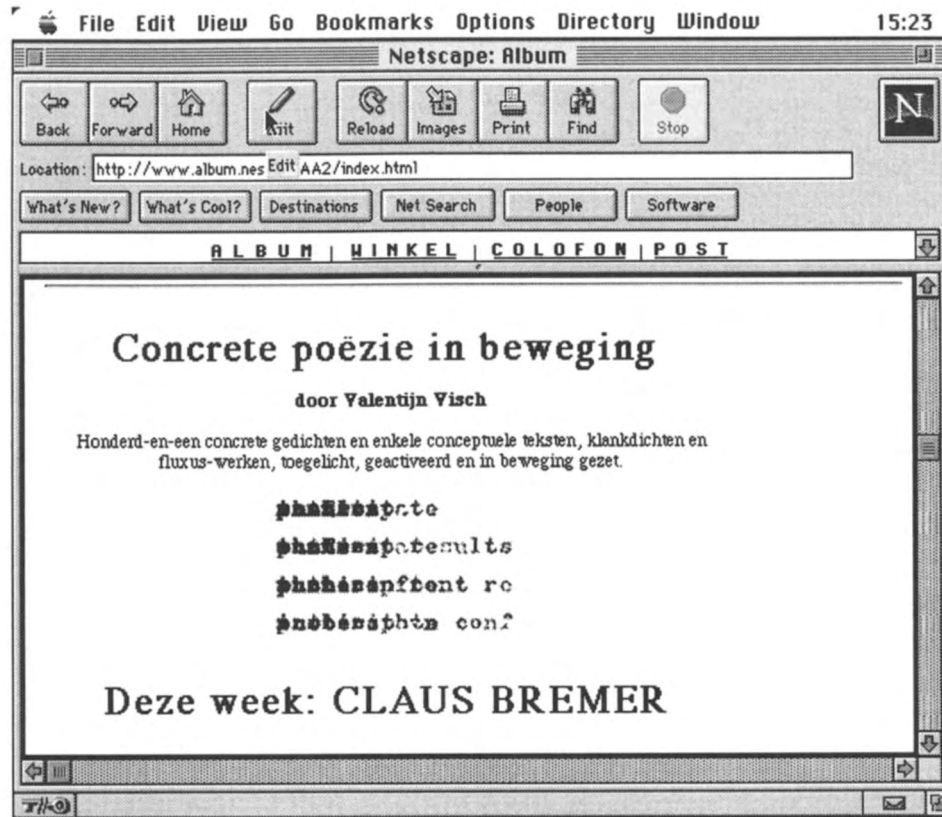
Fisser, C.: "De eeuwige Goden zullen de mens steeds bezielen de lof te zingen van Penelopeia". De receptie van Penelope in schilderkunst en literatuur. In: C.A.C.M. Fisser (red.): *Receptie van de klassieken VII*. Amsterdam, 1995.

Hartman, E.: *De vloek van Polyfemos, de avonturen van Odysseus*. Rotterdam, 1993. [jeugdboek]

Homerus *Odysseia*. *De reizen van Odysseus*. Vertaald door Imme Dros. Amsterdam, 1991.

Merkel, I.: *Een heel gewoon huwelijk. Odysseus en Penelope*. Amsterdam: Bert Bakker, 1993.

Out, N. (red): *Op reis met Odysseus*. Sireneproject Middelburg 1995.

Als inherente
eigenschap van

ALLE KUNST

geldt voortaan het

DYNAMIESE,

in plaats van het statiese.

Paul van Ostaijen

27^e JAARGANG • NUMMER 4 • MAART-APRIL 1998